

distinkció ezen biografikus én és a szerző között („... az Egy polgár vallomásai című regényes életrajznak ... lapjain olyan alteregót állít elénk, akinek sehol sincs maradása, aki számára az utazás a legfőbb iskola.”), és kiemeli a szöveg fikcionális jellegét, valamint – az ebben a közegben megvalósuló – nyelvi kód természetét. De az ily módon kibontakozó diszkrepanciák elsősorban annak az intézményi kényszernek a hatásai, amelyek – és erre talán a konszenzusteremtés a legjobb példa – most már több évtizede elhalasztják és kizárják az újraértés kísérleteit, és ezért joggal mondható: teljes mértékben megérettek mind a szerkezetüket célzó, mind pedig az előfeltevéseiket felülbíráló intézményi reformokra. Az erre adható válaszok azonban még váratnak magukra.

Jegyzet

- (1) KULCSÁR SZABÓ Ernő: *A szövegek ártatlansága*. Alföld, 1999/12. sz. 71. old.
- (2) KULCSÁR SZABÓ Ernő: *A magyar irodalom története 1945–1991*. Bp, 1994. 23. old.
- (3) ASSMAN, A.: *Az innováció feltételei a kultúrában*. Ford.: SCHULTZ Katalin. Orpheus 1994/2–3. sz. 189–190. old.
- (4) DE MAN, P.: *Ellenszegülés az elméletnek*. Ford.: HUBA Miklós, Cserépfalvi Kiadó, é. n. 104. old.
- (5) LUHMANN, N.: *A műalkotás és a művészet önreprodukciója*. In: *Testes könyv I.* Szerk.: KISS Attila Attila – KOVÁCS Sándor – ODORICS Ferenc. Ictus és JATE Irodalomelméleti Csoport, Szeged, 1996. 113. old. Ford.: GERGŐ Veronika
- (6) LUHMANN, N.: i. m. 117. old.
- (7) KULCSÁR SZABÓ Ernő: *Történetiség, megértés, irodalom*. Universitas Kiadó, 26–29. old.
- (8) EISEMANN György – H. NAGY Péter – KULCSÁR-SZABÓ Zoltán: *Irodalom tankönyv 16–17 éveseknek*. Bp, 2000.
- (9) STEINWACHS, B.: *Mit nyújthatnak az (irodalmi) korszakfogalmak?* In: *Helikon*, 2000/3. sz. 328. old., ford.: MOLNÁR Péter
- (10) STEINWACHS, B.: i. m. 324. old.
- (11) WILLIAMS, R.: *A romantikus művész*. In: *Helikon*, 2000/1–2. sz. 63. old.. Ford.: PÉTI Milós
- (12) *Vörösmarty Mihály Összes Művei*, 3. k. szerk.: HORVÁTH Károly – TÓTH Dezső S. a. r.: TÓTH Dezső. Akadémiai Kiadó, Bp, 1962. v. ö.: a *Kézirat és Megjelenés* című fejezeteket, 557–559. old.

VERES András: *Művek, pályák, nemzedékek*. Krónika Nova Kiadó, Bp, 1999.

Zákány Tóth Péter

„Kakas, adjon jó napot!”

Újra hiánycikk lévén másodízben jelent meg reprint kiadásban, immár gondos utószó kíséretében a magyar gyermekfolklór csodálatos gyöngyszeme, a Kiss Áron szerkesztette „Magyar gyermekjáték-gyűjtemény”

Az 1891-ben napvilágot látott mű első kiadásához írott „Előszó”-ban betekintést nyerhetünk a könyv megjelenésének előzményeibe. Megtudhatjuk, hogy az 1883. évi Országos Tanítógyűlésen *Kiss Áron* egy magyar gyermekjáték-gyűjtemény létrehozására tett javaslatot, sőt a konkrét teendőket is megfogalmazta. A Tanítógyűlés a javaslatot elfogadta és a munka elindításához a következő tételket rögzítette:

- a játékoknak s az esetleg velők járó daloknak a magyar nemzeti nevelés szolgálatában kell állniok, s ezért a játékokban a magyar nemzeti jelleg megóvandó;
  - a gyermekek játékaik s ezek dallamai a haza minden vidékén összegyűjtendők.
- Ezt követően a vallás- és közoktatási miniszter az 1885. május 12-én kibocsátott ren-

deletében Kiss Áront bízta meg a gyűjtőmunka megszervezésével, beindításával, a beérkezett anyagok rendszerezésével. A gyűjtőmunka kezdetben nehezen indult el, de már 1887 elejétől az ország legtávolibb vidékeiről is érkeztek leírások. A gyűjtőmunkát több mint száz tanító segítette!

Kiss Áron ízig-veéig pedagógus volt, s ez jól tükröződik szerkesztői tevékenységében is. A beérkezett – és megtartott – anyagok rendezésénél a gyermekek fejlődését vette alapul. Először a felnőttek játszanak a kicsinyekkel, azután ők maguk is játszani kezdenek egymással, s így tovább... A kisgyermeket különösen érdeklik az állatok (azokra kiabálnak vagy azokat édesgetik). Megfigyelhető az is, hogy az egyes játékoknak számos változata került be a gyűjteménybe. Ezek a változatok, ha tartalomra nem is, de frazeológijára, szerkesztésmódra, dallamra nézve különböznek egymástól.

Noha a könyvnek a legkurtább fejezete az első, jelentőségét tekintve minden bizonynyal mégis ez a játékgyűjtemény legfontosabb része, amelyről így ír Kiss Áron: „...Azok a játékok, amelyek e szakaszban előfordulnak, a szülők vagy dajkák beszélgetései a kisdedekkel olyan nyelven, amelyet ezek már értenek, tudniillik az érzékek nyelvén, mintha csak arra valók volnának, hogy a gyermekek a figyelmét testük egyik, vagy másik tagjára odavonják...” Illusztrációként íme néhány példa: a Tapsoltató (Süti, süti pogácsát / Apának, anyának...), az Ujjasdi (Ez elment nyulászni, / Ez meglötte, / Ez megfogta, / Ez megsütötte, / Ez megette.), az Arcsimogató vagy Mosdató (Cziróka, / Maróka...). Közismertebbek még a Nevettető, a Tenyeresdi vagy a Hintázó (Hinna, barina / Karácsonyi Katicza...) stb.

A második fejezet (szakasz) a „Mondókák”-at fűzi föl. Az első csoport tartalmazza az állatsalogatásokat és állatriasztásokat (Gólya, gólya gilicze... Fecskét látok szeplőt hányok, ... Katalinka szállj el!... Csigá, biga gyere ki... stb.) A második csoport tartalmazza a játékra szólító mondókákat (Gyere Kati tánczolni), míg a harmadikban a kiolvasó mondókákat

találjuk meg. Csak a legismertebbeket említve: Egyedem, begyedem, tenger táncz... Eczpecz kimehetsz... vagy a hintázó mondókák közül a legismertebb: Egy – megérett a meggy / Kettő – feneketlen teknő stb.

A harmadik fejezetben a „Játékok” gazdag tárházát találjuk, 430 oldalon át! A könyv előszavában a szerkesztő megemlíti, hogy „...kötetszámra kerültek össze ugyanazon játékok, vagy azoknak egymástól alig eltérő változatai is... Ily módon egész köteteket kellett félre tenni.” Ennek ellenére például a „Kis kacsá fürdik / Fekete tóba...” ismert játéknak több mint negyven eltérő változatát ismerhetjük meg.

A játékok sorát az úgynevezett „beszélő” állatok nyitják (Csipi csóka... Csíp csóka... Csiklandós a ...). A Repülődsdi 6 féle változatát, a Cziczázás 15, a Kecskés játék 11, a Kinn a bárány, benn a farkas 10 variációját követik a különféle mozgó és táncos, illetve lánccjátékok. A „Láncz, láncz, arany láncz” például 24 változattal. Íme a rimaszombati: Láncz, láncz Eszter láncz, / Eszter láncki rózsa, / Rózsaszínű szép Mariska (Kati, Juczi stb.) / Fordulj egyet módra. Ennek a versikének első, tildi változata így hangzik: Láncz, láncz este láncz / Este láncon czérna, / Czérna volna, selyem volna, / Mégis kifordulna, / Pénz volna karika, karika, / Vagy barátom Mariska, Mariska / Fordulj ki a tánczból. A második tildi változat: Láncz, láncz Eszter láncz / Eszter láncon czérna / Zöld galozsinya, / Fülemlé Eszter lányom / Fordulj magyar módra! A színai (Abaújm.) változat első két sora pedig így alakul: Láncz, láncz, keskeny láncz, / Keskeny láncon czérna, ...

A „Kis-Komárom, Nagy-Komárom” három változata közül az első: „Kis-Komárom Nagy-Komárom, / Beh szép kislány ez a három, / De szeretném az egyiket, / Három kö-

---

A „Kérődsdi” játék hatvannégy variációját elsősorban gyönyörű nyelvezetéért, rímeiért, humoráért kedvelik ma is azok az óvodapedagógusok, tanítók, és nem utolsó sorban szülők, akiknek szívügyük a magyar nyelv gazdagsága!

---

zül a szebbiket”. (Barcza-Újfalu). Abaúj-Szinán az utolsó sort így dalolják: „Három közül az egyiket, / Kiválasztom a szebbiket”.

A gyűjtemény gyönyörű darabjai a hídjátékok, az ünnepekre vonatkozó és a lakodalmas játékok. A nagyobb csoportok kedvelt játéka, a „Hídszemeszter” csaknem egy tucat változatát ismerhetjük meg. Megtaláljuk a „Fehér lilomszál...” különböző változatait, valamint a főleg kislányok által kedvelt „Pünkösdi rózsza” tizenhét változatát is. A „Kérősdí” játék hatvanégy variációját elsősorban gyönyörű nyelvezetért, rímeiért, humoráért kedvelik ma is azok az óvodapedagógusok, tanítók és nem utolsósorban szülők, akiknek szívügyük a magyar nyelv gazdagsága! Ime néhány példa: „...Kakas adjon jó napot! / Réce, rucza fogadja..., vagy a ...Most viszik, most viszik / Ugorkáné lányát...” stb. A „Haj szénája, szénája” huszonhat változatából egyetlen kiragadott példa: „...Csillag Boris tudom a neved./ Érted vagyok halálos beteg.”

A „Játékok” fejezetét az eszközközkhöz (kavicsok, kövek, golyók, botok) kötődő játékok zárják. Itt Kiss Áron olyan jobb sorsra érdemes játékokat mutat be, amelyeket ma már nemigen játszanak sem falun, sem városban a mai gyerekek. A hosszú felsorolásból a közel hatvan játék leírásából mindössze néhány – rövid – ismertetésére szorítkozhatunk. Ezek közül azokat a „didaktikus” felépítésű játékokat emelhetjük ki, amelyekben – az egyszerűbbtől a bonyolultabb felé, a könnyebbtől a nehezebb felé – a kevésbé ügyes vagy játékban kevésbé tehetséges gyermekek egyenlő eséllyel indulhatnak, versenyezhetnek. Ilyen például a „Bikázás” (Jászberény), a „Friczkövezni” (kapókövezni) játék (Oldalfalva, Gömör megye). A „Pegyes játék” (Torda) négy változata mind-mind kedvelt játéka volt az elmúlt századok magyar gyermekeinek. Talán a „Szfurna” (Túr) játékot sem ezen a néven ismerjük, pedig még ma is játszzák itt-ott az országban. (Ebben a játékban egy cémára felfűzött gombot körbe forgatunk mutató ujjaink között, azután hol neki eresztve, hol meghúzva mozgatjuk előre a gombot, amely a dorombhoz hasonló hangot ad.) Kétségtelen, hogy a játékok neve nem sokat mond – a játék leírása nélkül – a mai olvasóknak.

Jól illeszkedik a gyermekjáték-gyűjteményhez a könyv végén – szerényen – „Jegyzetek” címmel közreadott fejezet. Ebben a tudományos igényességgel összeállított fejezetben Kiss Áron régi, elfelejtett játékaikról értékes forrásanyagot tár az érdeklődő olvasó elé.

Az „Utószó”-ban *Kriston Vízi József* játékkutató etnográfus tanulmányából megismerhetjük Kiss Áron tudományos életútját is. Kriston Vízi maradandó emléket állít a nagyszerű, már-már elfelejtett tudósnak, értékes kiegészítésül e nagyszerű könyvnek.

A reprint kiadás szerkesztő lektorainak – *Szentiványi Tibornak* és *Kriston Vízi Józsefnek* – köszönhető, hogy a csaknem 110 év után ez a kiadás nem avított műként, hanem hasznos könyvként kerülhetett a ma kutatói, pedagógusai és olvasói kezébe.